

גם אחרי 15 שנה, יוזמת השלום הערבית היא עדיין הזדמנות לקידום השלום

סיכום נאום שנשאה ח"כ ציפי לבני* בכנס של מכון מיתוים ומכון לאונרד דיוויס ליחסים בינלאומיים, שהתקיים ב-21 במרץ 2017 באוניברסיטה העברית בירושלים

מדינת ישראל טועה בכך שהיא לא מציעה יוזמות שלום משלה. ישראל נמצאת במגננה מדינית וביטחונית מתמדת, במקום להניח על השולחן את מה שאנחנו מאמינים בו. מי שמנצח ומגיע להישגים הוא מי שיודע מה הוא רוצה ומשרטט את הקווים לכך, וזה צריך להיות הבסיס המנחה של המדיניות הישראלית.

יוזמת השלום הערבית היא הזדמנות היסטורית, גם אם ישראל סירבה עד כה להגיד את המילים האלה. ליוזמה יש משמעות גדולה וזהו אינטרס ישראלי ופלסטיני משותף שהיא תישאר על השולחן. בשנת 2002, אמר העולם הערבי לישראל שברגע שיושג שלום בין ישראל לפלסטינים, אז הוא יכונן יחסים נורמליים עם ישראל ללא תנאים נוספים. לפני השגת שלום, זה בלתי אפשרי.

היוזמה הוצגה לראשונה על ידי הסעודים, ובגרסה הראשונה שלה – לפני שאושררה על ידי הליגה הערבית – עדיין לא נכללה בה ההתייחסות לסוגיית הפליטים. היא הייתה מבוססת על עקרון שתי המדינות, על פי גבולות 1967. בתמורה, הוצעו לישראל יחסים נורמליים, שלום וסיום הסכסוך. ההתייחסות המפורשת לסיום הסכסוך הצדיקה התייחסות רצינית ליוזמה. הייתי אז שרה זוטרה מטעם הליכוד, ובראיון רדיו אמרתי שלדעתי יש ביוזמה דבר חיובי. בישיבת הליכוד הבאה ספגתי ביקורת רבה על כך שבכלל העזתי לדבר בחיוב על היוזמה. מאז, ממשלות ישראל כמעט ולא התייחסו אליה.

כשרת חוץ קיימתי פגישות עם גורמים ערביים לגבי היוזמה הערבית. הליגה הערבית הקימה ועדת מעקב לקידום היוזמה, ואחרי כניסתי לתפקיד נסעתי לקהיר עם משלחת ישראלית כדי לדון עמם בנושא. שאלתי האם מבחינתם היוזמה פתוחה למשא ומתן או שזהו מסמך שיש לקבל או לדחות כלשוננו. והתשובה הערבית הייתה שהיוזמה פתוחה לדיון. היא כוללת את העמדות הערביות, ועל ישראל להציג את עמדותיה שלה.

השאלה השנייה שלי הייתה האם את המשא ומתן על היוזמה ניתן לנהל עם נציגי מדינות ערב. לשאלה זו הם ענו בשלילה, והדגישו שאת המשא ומתן אנחנו צריכים לנהל עם הפלסטינים. ניתן להסיק מכך שהעולם הערבי יתמוך בכל הסכמה שהפלסטינים יגיעו אליה עם ישראל, גם אם זו תחרוג מהעקרונות שמוצגים ביוזמה הערבית. זהו דבר משמעותי מאוד, כי מנהיג פלסטיני שיבצע צעדים דרמטיים במשא ומתן עם ישראל יהיה חייב לקבל תמיכה לכך מהעולם הערבי.

לקראת ועידת אנאפוליס ב-2007, התכנסו נציגי מדינות ערב בקהיר ונפגשו שם עם סאיב עריקאת, שהגיע כדי לשכנע אותם לא לנטוש את הפלסטינים בתהליך. ואכן, נציגים ממדינות ערב רבות הגיעו לטקס הפתיחה של תהליך אנאפוליס, כדי לתת גיבוי סמלי למהלך. באותה עת, העמדה הערבית עדיין הייתה שיוזמת השלום הערבית פתוחה למשא ומתן. מזכיר המדינה ג'ון קרי שמע מעמיתיו הערבים את אותה העמדה גם לקראת השקת סבב השיחות הישראלי-פלסטיני האחרון ב-2013.

התמיכה של העולם הערבי חשובה לא רק לפלסטינים אלא גם לישראל. הסכם שלום עם הפלסטינים לא יפתור את כל הבעיות מיד עם חתימתו. גורמים כמו החמאס צפויים להתנגד לו, וסביר שיתרחשו עוד אירועי

* ח"כ ציפי לבני היא יושבת ראש מפלגת התנועה וחברת כנסת מטעם המחנה הציוני. בעבר כיהנה כשרת החוץ וכשרת המשפטים, ועמדה בראש צוות המשא ומתן עם הפלסטינים.

טרור. ואולם, אם מעבר להסכם עם הפלסטינים, ישראל תקבל גם שינוי אסטרטגי ביחסים שלה עם העולם הערבי כולו, זו תמורה משמעותית מאוד. זה יסייע להנהגה הישראלית לקדם מדיניות תומכת-שלום.

ואולם, בישראל רוצים לעשות שלום עם הערבים, אך לא עם הפלסטינים. עם הערבים זה נשמע רומנטי – ים, מדבר ומגדלי פאר. גם אין לנו סכסוך גבול איתם. אז פוליטיקאים ישראלים אוהבים לספק נראטיב בלתי-מציאותי לפיו "נעשה שלום אזורי, שלום עם העולם הערבי", כאילו אין פלסטינים. אבל, הם בעצמם יודעים שהסכסוך עם הפלסטינים מציב תקרת זכוכית נמוכה למדי לקשרים עם השכנים הערבים. כדי לשבור את תקרת הזכוכית הזו וכדי להגיע לשלום עם העולם הערבי, נצטרך להגיע להסדר עם הפלסטינים. המנהיגים בישראל צריכים לומר זאת ביושר לציבור, ולא לפזר הבטחות שווא.

ישראל צריכה לנהל משא ומתן בשני מעגלים: משא ומתן ישיר עם הפלסטינים ומשא ומתן רחב יותר עם העולם הערבי. יש היום הזדמנות יוצאת דופן לעשות כן. קודם כל, למרבה הפלא, יש הזדמנות עם הנשיא החדש של ארה"ב. טראמפ לא הוריד את פתרון שתי המדינות מהשולחן ומדגיש שהוא רוצה להגיע לעסקה בין ישראל לפלסטינים. אמנם הוא הותיר מקום ליוזמות שונות לפתרון הסכסוך, אך לדעתי אין נוסחה טובה יותר מזו של שתי מדינות לשני עמים. טראמפ כבר שיגר אלינו את השליח המיוחד שלו, אשר הותיר אחריו רושם טוב מאוד. במהלך הביקור הוא נפגש לא רק עם מנהיגים ופוליטיקאים, אלא גם עם אזרחים פשוטים משני הצדדים. זה מעיד על רצינות ועל קיומה של הזדמנות.

הזדמנות נוספת נובעת מכך שהסכסוך הישראלי-פלסטיני אינו עוד בראש מעייניהן של מדינות ערב. הן מודאגות היום יותר מדברים אחרים, ובראשם איראן ודאע"ש. זה יוצר אינטרסים משותפים בין ישראל לעולם הערבי, אבל מנהיגי מדינות ערב אינם יכולים לקדם יחסים עם ישראל – למרות שהם רוצים בכך – בגלל הימשכות הסכסוך הישראלי-פלסטיני. דעת הקהל בעולם הערבי לא תסבול זאת.

אסור לממשלה לפספס את ההזדמנות האזורית שקיימת כיום. עליה קודם כל להבחין בין קיצונים ומתונים – בין אלה שרוצים את הסכסוך הישראלי-פלסטיני כסכסוך לאומי לבין אלה שרוצים בו סכסוך דתי. תנועת החמאס, למשל, רואה את הסכסוך כדתי. היא מבינה שישראל כאן כדי להישאר, אך מאז עלייתה לשלטון בעזה לפני כעשור אנשי חמאס אינם מכירים בזכותה של ישראל להתקיים, אינם מפסיקים את האלימות והטרור, ואינם מכירים בהסכמים קודמים כמו הסכם אוסלו. לכן תנועת החמאס אינה פרטנר לשלום או להסדר.

ישראל צריכה לדבר אל העולם הערבי ולהציג בפניו התייחסות רצינית וחיובית ליוזמה הערבית. אין צורך לקבל את כל תנאי היוזמה, אך יש להדגיש שישראל מוצאת ביוזמה דברים חיוביים נוספים מלבד ההצעה הערבית לכינון יחסים נורמליים. ישראל צריכה להבהיר מהם העקרונות החשובים לה במשא ומתן לשלום – ביטחון, מדינה פלסטינית מפורזת (כפי שהפלסטינים כבר הסכימו) ושאינה מדינת טרור או מדינה נחשלת, ודרישה להתאמות גבול על פי גושי ההתיישבות שיהיו חלק ממדינת ישראל. במשא ומתן, כל צד מציג את העמדות והעקרונות שלו ביחס לנושאי הליבה, וזה טבעי שיהיו פערים. אבל, ההתנהלות הישראלית צריכה להיות אחרת מזו הנוכחית.

חוסר היציבות ששורר בעולם הערבי בעקבות האביב הערבי אינו צריך להרתיע אותנו. מי שממילא לא רוצה להתקדם בתהליך השלום, ימצא בכך תירוץ נוסף להמשיך ולשבת באפס מעשה. הרי גם לפני האביב הערבי היו שאמרו זאת. ישראל צריכה קודם כל להחליט מה היא רוצה, ואז למצוא דרך להתגבר על קשיים וטלטלות בדרך אל היעד. אסור להימנע מעשייה. להפך. דווקא לאור חוסר היציבות באזור, יש לישראל אינטרס גדול יותר לקדם שלום. הדוגמה של מצרים ממחישה זאת היטב. השלום איתה מחזיק מעמד שנים רבות, ואפילו שרד את תקופת שלטונם של האחים המוסלמים. לא צריך להתקפל מול כל אתגר ואיום, אלא לשמור על העקרונות המהותיים, להתמודד עם שינויים ולשמור על הסתכלות ריאלית על המצב. עדיף להיכנס אל מציאות של חוסר יציבות אזורית עם הסכם שלום מאשר בלעדיו.

על מנת לקדם מציאות של שלום, ישראל צריכה לנקוט צעדים בשטח מול הפלסטינים, ובהם הקפאת בניה בהתנחלויות. ההתנחלויות אינן חלק מתפיסת הביטחון של ישראל. אין קשר בין לבין ביטחון. נהפוך הוא. אנחנו צריכים לשמור עליהן והן פוגעות בלגיטימיות הבינלאומית של ישראל ושל מדיניותה. ההתנחלויות הן חלק מחזון ארץ ישראל השלמה, לפיו יהודים וערבים יחיו במדינה אחת בין הירדן לים. זהו חזון של סיפוח,

שמשמעותו היא החלת הריבונות הישראלית על מיליוני פלסטינים, כולל פליטים במחנות פליטים ביהודה ושומרון, והפיכתם לחלק ממדינת ישראל. סיפוח משמעו לתת לפלסטינים את זכות השיבה. צריך להבין זאת ולהסביר עד כמה רעיון זה איננו משרת את מדינת ישראל.

אני מתנגדת לזכות השיבה, וחושבת שהקמת מדינה פלסטינית היא הפתרון לסוגיית הפליטים. פעלתי והשגתי בזמנו מכתב מהנשיא בוש שמכיר בכך. לאור זאת, יש צורך בהקפאת בנייה בהתנחלויות, וביציאה מהקיפאון המדיני שמסכן את אופייה היהודי והדמוקרטי של ישראל ושמקרב אותה – דרך עוד מאחז ועוד הרחבת התנחלות – לנקודת האל-חזור.

ישראל צריכה גם לפעול לחיזוק הכלכלה הפלסטינית. אנו לא עושים בכך טובה לפלסטינים, אלא מקדמים אינטרס ישראלי. הרי שטחי C, שסובבים את הערים הפלסטיניות, יהיו לבסוף חלק מהמדינה הפלסטינית העתידית. אז מדוע לא לאפשר לפלסטינים לבנות שם ולהרחיב את היישובים שלהם? גם הפלסטינים נדרשים למעשים. עליהם להפסיק את ההסתה ולהימנע מפעולות חד-צדדיות (במוסדות בינלאומיים ומול הקהילה הבינלאומית) שמנוגדות לתפיסה של משא ומתן ישיר.

אם ישראל אכן תנקוט צעדים חיוביים, יהיה צורך לעודד את העולם הערבי לנקוט צעדים חיוביים משלו ביחס לישראל. אין צורך בצעדים דרמטיים ובלתי-הפיכים, אבל אפשר לתת יותר ביטויים פומביים למפגשים עם בני שיח ישראליים ולהתחיל להרגיל את העמים שיש בישראל גם צדדים חיוביים. זה עדיין לא יהיה נורמליזציה או שלום, אלא מסר ברור שכל צד תורם את חלקו למאמץ – לא למאמץ המלחמתי, אלא למאמץ השלומי.

ארה"ב צריכה להיות הכוריאוגרפית של התפתחויות אזוריות שכאלו, ולהבטיח שהסכם שלום ישראלי-פלסטיני יביא לסיום סכסוך וקץ התביעות. אבו מאזן עצמו כבר הכיר בכך. זה אינטרס ישראלי, אבל גם בינלאומי. חשוב לקבע את העיקרון הזה ולהשמיע אותו בצורה ברורה לציבור בישראל, שחושש מתורת השלבים.

יש צורך בהקמת שתי מדינות לשני עמים, ולא רק שתי מדינות. משמעות הדבר הוא שכל מדינה נותנת פתרון לאומי לעם שלה. תכנית החלוקה משנת 1947 מהווה הכרה בינלאומית בכך שישראל היא מדינת העם היהודי ושלעם היהודי יש זכות להגדרה עצמית. ישראל העניקה מקלט ליהודים מאירופה, מדינות ערב, מדינות חבר העמים ואתיופיה. ישראל היא הבית של כל יהודי בעולם. הצד השני של אותה משוואה הוא שהמדינה הפלסטינית תהיה הבית של העם הפלסטיני כולו, אלה שחיים ביהודה ושומרון, אלה שחיים בעזה ואלה שחיים במחנות הפליטים. הפליטים הפלסטינים מוחזקים כבני ערובה, ומעוררים בהם תקוות שווא לחזרה לישראל. זה לא יקרה, וצריך לומר להם זאת. לא תהיה זכות שיבה, כי אחרת לא יהיה סיום סכסוך. המדינה הפלסטינית היא הפתרון לעם הפלסטיני כולו והיא הפתרון לפליטים. יש בכך גם משמעות לאזרחי ישראל הערבים, שיהיו אזרחים שווי זכויות מתוקף היותנו מדינה יהודית ודמוקרטית.

ישראל צריכה לקבל הכרעה לאומית לאן פניה. אני מאמינה במדינה יהודית ודמוקרטית, והדרך לשם היא פתרון שתי מדינות לשני עמים. אם יש כרגע בעיה עם הפרטנר, אפשר לחשוב על דרכים חלופיות להגעה לאותו יעד. לעומת זאת, אלה שהיעד שלהם הוא ארץ ישראל השלמה ומדינה אחת, יפגעו בדרך לשם בדברים שחשובים לנו. הם יובילו להתנגשות בין ה"יהודית" וה"דמוקרטית", לאובדן הרוב היהודי ולפגיעה בבית המשפט העליון ובשומרי הסף. זהו חלק מהתהליך שאנו כבר עדים לו כיום, והגיע הזמן לקבל הכרעה. לצערי, על פי החוק יש צורך במשאל העם רק לאחר השגת הסכם שלום. עדיף להתחיל מהסוף, ולקיים כבר כעת משאל עם שיראה מה מדינת ישראל באמת רוצה.

הצטרפתי בזמנו לממשלת נתניהו כי רציתי לבחון האם בכל זאת אפשר להתקדם לשלום. אני שמחה שהייתי שם למרות הקשיים שהיא כרוכים בכך. המשא ומתן בזמנו לא נוהל בינינו לבין הפלסטינים, אלא בינינו לבין האמריקאים. אני מאמינה במשא ומתן ישיר, וחושבת שהיה כאן פספוס של הזדמנות היסטורית. נתניהו בחר לפנות לימין ולחבור לברית עם נפתלי בנט, ויש לי ביקורת עליו בשל כך. הייתה לו ברירה אחרת, והדבר חזר על עצמו גם בשנה שעברה, כפי שהעידו הפרסומים האחרונים על פסגת עקבה. ראש הממשלה בונה קואליציות לפי הדרך שהוא רוצה להוביל. ראש ממשלה שרוצה להגיע להסדר עם הפלסטינים או לנקוט צעדים חיוביים כלפיהם היה מרכיב קואליציה אחרת. ראש ממשלה שרוצה תירוץ למה הוא לא יכול להתקדם לקראת שלום – משמר את הממשלה הנוכחית, עם "השותפים הטבעיים" מימין.

מדינת ישראל צריכה להיות חלק מהעולם החופשי. העמים המתונים והליברלים צריכים לפעול יחד ולהגן על הערכים המשותפים שלהם. שוויון הוא ערך מרכזי ביהדות, ויש לשמור עליו. אך, זה לא מה שהממשלה הזו מייצגת ועושה. בכך, היא פוגעת בביטחון ישראל. ישראל היא אכן מדינה קטנה, אבל היא לא חייבת להיות מוקפת אויבים. אין הכרח שהעולם יהיה כולו נגדנו. זו לא גזירת גורל. עם לבדד ישכון זו לא ברכה. זה דבר שצריך לטפל בו. ישראל צריכה להיות מדינה שנהנית מגיבוי ותמיכה מצד הקהילה הבינלאומית. לשם כך, מעבר לתוספת תקנים ותקציבים למשרד החוץ, דרושה גם מדיניות נכונה. המדיניות הנוכחית – שמשקיעה סכומים גדולים בהתנחלויות – היא מאוד בעייתית, והשילוב בין מדיניות לקויה והחלשת משרד החוץ פוגע לא רק במעמד המדיני של ישראל, אלא גם בביטחונה הלאומי.